

UTJECAJ GOSPODARSKE KRIZE NA TURISTIČKU POTRAŽNJU

Medić, Stjepan

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:824270>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

UTJECAJ GOSPODARSKE KRIZE NA
TURISTIČKU POTRAŽNJU

Mentor:

Prof. dr. sc. Ivan Pavić

Student:

Stjepan Medić

Split, rujan, 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	2
1.1. Definicija problema i predmet rada.....	2
1.2. Cilj rada.....	3
1.3. Metode rada.....	3
1.4. Struktura rada.....	4
2. RAZVOJ GOSPODARSKE KRIZE IZ 2008. GODINE.....	5
2.1. Pojmovno određivanje krize.....	5
2.2. Razvoj gospodarske krize iz 2008. godine.....	6
2.3. Učinak krize na globalnoj razini.....	11
2.4. Utjecaj krize na europsko tržište.....	16
3. UTJECAJ KRIZE NA TURIZAM.....	21
3.1. Razvoj turizma u Republici Hrvatskoj.....	22
3.2. Značaj turizma za gospodarstvo RH.....	23
3.3. Utjecaj krize na turizam.....	26
3.4. Analiza turističkih kretanja u razdoblju prije gospodarske krize i 2008.....	29
4. ZAKLJUČAK.....	34
POPIS LITERATURE:.....	36
POPIS SLIKA:.....	39
POPIS TABLICA:.....	39
POPIS GRAFIKONA:.....	39
SAŽETAK:.....	40
SUMMARY:.....	41

1. UVOD

1.1. Definicija problema i predmet rada

U Republici Hrvatskoj turizam ima iznimno važnu ulogu u razvoju gospodarstvu. Postao je fenomen koji zadire u gotovo sve sfere društvenog i gospodarskog razvoja. Može se reći da je turizam kompleksna pojava s ekonomskim i društvenim utjecajem na mjesta i ljude koji sudjeluju u njemu. Budući da turizam ne podrazumijeva osnovne čimbenike koji su nužni za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, već se temelji na zadovoljavanju potrebe za odmorom i opuštanjem, jedna je od gospodarskih grana koja je osjetljiva na gospodarska kretanja.

Uzimajući u obzir da Republika Hrvatska svojim prirodnim ljepotama i prilagođavajući svoju ponudu željama i potrebama gostiju iz cijelog svijeta već dugi niz godina privlači goste na ljetovanje (i manji broj gostiju na zimovanje) te ima tradiciju koja se godinama nije izlagala negativnim utjecajima, 2008. godina zaustavila je pozitivne brojke koje su pokazivale sve veću uspješnost hrvatskog turizma.

Gospodarska kriza, kojoj je žarište u Sjedinjenim Američkim Državama, pojavila se kao kriza na tržištu nekretnina i tržištu kredita. Ubrzo se proširila čitavim svijetom pa je tako ostavila utjecaj i na gospodarstvo u Republici Hrvatskoj.

U situaciji kada dolazi do ekonomskih kriza većina pojedinaca ostaje bez dijela novčanih sredstava te putovanja su luksuz kojeg se najlakše odreći. Iako postoje i pojedinci koji raspoložu s viškom slobodnih novčanih sredstava, za vrijeme krize, vrlo često odustaju od putovanja zbog straha da u budućnosti neće imati višak slobodnih novčanih sredstava te zapravo potiču štednju.

Iz definiranog problema rada može se definirati predmet istraživanja. Predmet istraživanja kojim se bavi ovaj završni rad je razvoj gospodarska kriza iz 2008. godine te će se dati odgovori na pitanja u kojoj mjeri kriza utječe na razvoj turizma i turističku potražnju.

1.2. Cilj rada

Cilj ovog rada je proširiti spoznaju o gospodarskoj krizi iz 2008. godine te istražiti utjecaj krize na potražnju u sektoru turizma.

Uzimajući u obzir da gospodarska kriza utječe na stabilnost države u ovom radu će se staviti naglasak na promjene koje dolaze zbog krize na turističkom tržištu Republike Hrvatske. Istražit će se kretanje BDP-a, stope nezaposlenosti, kamatne stope te će se analizirati turistička kretanja prije te nakon same krize.

1.3. Metode rada

U pisanju ovog rada korištene su metode analize, sinteze, deskripcije, induktivna i deduktivna metoda, metode dokazivanja i opovrgavanja, klasifikacije, kompilacije, studije slučaja, statističke metode te druge znanstveno istraživačke metode koje su potrebne za pisanje završnog rada.

Metoda analize, tj. metoda pomoću koje se složeni pojmovi raščlanjuju na jednostavnije dijelove i elemente, koristiti će se u teorijskom dijelu rada kako bi se definirali temeljni pojmovi ovog rad te raščlanili na svoje sastavnice.

Metoda sinteze je metoda suprotna od metode analize, tj. postupak istraživanja i objašnjavanja pojmova putem jednostavnih elemenata u složenije. Ova metoda će se ponajprije koristiti u teorijskom dijelu rada.

Metoda deskripcije se definira kao metoda jednostavnog objašnjavanja činjenica. Kao i prethodne metode, koristiti će se pri definiranju temeljnih pojmova rada.

Induktivna i deduktivna metoda će se također koristiti u empirijskom dijelu rada. Induktivna metoda je metoda kojom se temeljem analize pojedinačnih činjenica dolazi do općeg zaključka dok je deduktivna metoda obrnuta. Tj. pomoću deduktivne metode se temeljem općeg zaključka dolazi do pojedinačnih zaključaka.

Metode dokazivanja i opovrgavanja koristiti će se u empirijskom dijelu rada s ciljem dokazivanja ili opovrgavanja utjecaja gospodarske krize na promjenu turističke potražnje u Republici

Hrvatskoj. Svrha metode dokazivanja je utvrditi točnost neke spoznaje, dok se metoda opovrgavanja sastoji u pobijanju određene teze.

Metoda klasifikacije je jedna od najjednostavnijih znanstvenih metoda koja će se koristiti u teorijskom dijelu rada. Pomoću ove metode, opći pojmovi će se raspodijeliti na manje skupine.

Metoda kompilacije je metoda preuzimanja tuđih znanstvenoistraživačkih rezultata će se koristiti u teorijskom dijelu rada.

Metoda studije slučaja također će se koristiti u empirijskom dijelu rada. Ovom metodom će se prikupiti podaci o ukupnom kretanju turista na području Republike Hrvatske s ciljem dolaženja do prvih ili trajnijih spoznaja.

Statistička metoda će se koristiti u empirijskom dijelu rada, a pomoću nje se dolazi do općeg zaključka o prosječnoj vrijednosti obilježja.

1.4. Struktura rada

Završni rad se sastoji od četiri dijela.

U prvom, uvodnom dijelu rada, definiraju se problem i predmet rada te se utvrđuju ciljevi izrade rada. Definiraju se i metode koje su korištene prilikom izrade rada kao i sama struktura rada.

Razvoj gospodarske krize iz 2008. godine prikazati će se u drugom dijelu rada. Prikazati će se čimbenici koji su važni za nastanak krize, učinak krize na globalnoj razini te koje su posljedice krize za europsko tržište.

U trećem dijelu rada prikazati će se važnost turizma za Republiku Hrvatsku, istražiti će se turističko tržište Republike Hrvatske te provesti istraživanje vezano za turistička kretanje prije krize te nakon krize iz 2008. godine. Analizirati će se kretanja u odabranim godinama, tj. 2006., 2008., 2009., 2012. te 2013. godina.

U zadnjem, četvrtom dijelu rada, prikazati će se zaključak u kojem se iznose temeljni zaključci ovog rada. Nakon zaključka slijede popis literature, popis slika te tablica, sažetak uz tri ključne riječi te sažetak na engleskom jeziku.

2. RAZVOJ GOSPODARSKE KRIZE IZ 2008. GODINE

2.1. Pojmovno određivanje krize

Riječ kriza u današnje je vrijeme jedna od najčešće upotrebljivanih riječi u svakodnevnom govoru. Često se koristi za opisivanje osobne ili privatne situacije, ali mnogo je češće u uporabi za opisivanje stanja s potencijalnim negativnim konzekvencijama u kojemu se nalazi društvo kao cjelina ili pojedine organizacije i sustavi u okviru njega.¹

Krize su događaji, prirodne ili ljudski uzrokovane nevolje (katastrofe) s dramatičnim, katkada i katastrofalnim učinkom. Mogu biti eksterno ili pak interno generirane. Krize su neželjena, ponekad i neočekivana, stanja u životu svakog poslovnog subjekta.²

Grčka riječ *krisis* (κρίσις) označava izbor, odluku, preokret, opasnost, razlučivanje, odlučivanje. Sama riječ odnosi se na davanje mišljenja, prosudbe, procjene ili odluke, to jest presudni trenutak koji odlučuje o daljnjem pozitivnom ili negativnom razvoju neke stvari ili situacije. Bit krize jest da u određenom trenutku treba odlučiti (ili donijeti odluku), ali da još (uvijek) nije odlučeno.³

Pojam ekonomske krize označava situaciju u kojoj dolazi do pada i zastoja gospodarskih djelatnosti pojedine države. Rast nezaposlenosti, pad BDP-a, deflacija, pad dohotka i samog standarda života, neke su od karakteristika ekonomske krize. Uzroci gospodarskih kriza mogu biti različiti (politički, financijski, prekidi trgovinskih tokova i sl.), ali pravilnost i učestalost njihova pojavljivanja navodi da u gospodarskom ustroju postoje čimbenici koji do toga redovito dovode.⁴

O ekonomskoj krizi je riječ kada dođe do pojave povećanja nezaposlenosti na razini jednog gospodarstva te sukladno tomu i povećanja razine siromaštva na razini cijele države. Ekonomska kriza se može različito definirati i u odnosu je li riječ o prekapitalističkom ili kapitalističkom načinu proizvodnje. Kada je riječ o prekapitalističkom načinu proizvodnje, kriza se definira kao kriza koja nastaje kao posljedica nedovoljne proizvodnje što dovodi do oskudice osnovnih

¹ Prema: Kešetović Ž., Toth I. (2012.), Problemi kriznog menadžmenta, Veučilište Velika Gorica, Velika Gorica, str. 37.

² Kružić, D. (2019.): Nastavni materijali za predmet Krizni management, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split, str 1.

³ Kešetović Ž., Toth I., op.cit.

⁴ Ekonomski leksikon, Adolf Dragičević, 199:344

sredstava za život stanovništva ili kao posljedica elementarnih nepogoda kao što su požari, poplave ili sl. te prirodnih katastrofa. Dok, kada je riječ o kapitalističkom načinu proizvodnje, kriza nastaje kao posljedica hiperprodukcije.⁵

Financijska kriza je iznenadan snažni udar koji neizbježno dovodi do problema u poslovanju, odnosno snažnu kontrakciju gospodarske aktivnosti i u financijskom, ali i realnom sektoru.⁶ Ono što razlikuje globalnu krizu koja je zahvatila svijet 2008. godine od ostalih financijskih kriza koje su se događale u pojedinim zemljama je to što je ona poprimila globalne, ozbiljne razmjere i velikom se brzinom proširila po svijetu. Ekonomske i financijske krize nisu samo specifičnosti razvijenih gospodarstava, već one podjednako pogađaju i zemlje u razvoju.⁷

Tijekom povijesti, mnogo je različitih ekonomskih kriza pogodilo čovječanstvo, ali rijetke su one koje su pogodile cijeli svijet.

2.2. Razvoj gospodarske krize iz 2008. godine

Svjetska gospodarska financijska kriza, koja je počela 2007. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, a svoj vrhunac je doživjela 2008. godine, najveća je gospodarska kriza koja je pogodila cijeli svijet još od 1930. godine.

Da bi se što jednostavnije razumio nastanak krize 2008. godine, potrebno je istražiti događaje koji su utjecali na njezinu pojavu. Kako bi se pokrenuo izlazak iz Velike depresije, u sklopu New Deal, 1938. godine, vlada Sjedinjenih Američkih Država, osnovala je FNMA (Federal National Mortgage Association), agenciju za garantiranje hipotekarnih kredita, popularno zvanu Fannie Mae. Fannie Mae imala je važnu ulogu u nacionalnom sustavu financiranja stanovanja – osiguravala je likvidnost, stabilnosti i pristupačnost hipotekarskom tržištu.⁸

⁵ Kružić D. op.cit. str. 3.

⁶Minsky P.H.:(2008.), Stabilizing an unstable Economy, Mcgraw Hill, New York, str. 234, dostupno na: <https://altexploit.files.wordpress.com/2017/08/hyman-minsky-stabilizing-an-unstable-economy-2008.pdf> (17.08.2020.)

⁷ Jurčić Lj.: (2010.), Financijska kriza i fiskalna politika, Vol.61 No.5-6 , str. 318

⁸Federal housing finance agency, About Fannie Mae & Freddie Mac, dostupno na: <https://www.fhfa.gov/SupervisionRegulation/FannieMaeandFreddieMac/Pages/About-Fannie-Mae---Freddie-Mac.aspx> (17.08.2020.)

Uz Fannie Mae, vlada SAD-a je predložila još nekoliko mjera za izlazak iz Velike depresije. Jedan od njih je bio i Glass – Steagallov zakon o bankama.⁹ Ovim zakonom se razdvojilo investicijsko bankarstvo od komercijalnog. Razdvajanjem ove dvije banke, malim bankama nije bilo dozvoljeno koristiti sredstva štediša za rizična ulaganja. Ukupno 10 posto njihovih prihoda moglo je biti od prodaje vrijednosnih papira. Uvedena je i zabrana kamata za polog po viđenju, a Federalna korporacija za osiguranje depozita (FDIC) bila zadužena da jamči za pologe.

Nakon oporavka američkog gospodarstva, počelo se razvijati špekulativno poslovanje. 1999. godine predsjednik Clinton potpisavši Zakon o modernizaciji financijskih usluga, Glass - Steagallov zakon o bankama je ukinut. Njegovim ukidanjem omogućilo se komercijalnim bankama da se opet počnu baviti investicijskim poslovanjem. Takvim načinom poslovanja, bankama je povećan opseg dozvoljenih aktivnosti. Između ostalog, počele su sklapati visokorizične poslove kako bi ostvarivale što veće profite.

Prije samog početka gospodarske financijske krize, pojavio se još jedan faktor koji je potencirao katastrofalne posljedice. Smanjenje produktivnih investicija bilo je praćeno snažnim rastom potrošnje i nekontroliranom kreditnom ekspanzijom. Rast zaduženosti kućanstva, jednim dijelom, bilo je i politički motivirano. U predsjedničkim kampanjama George W. Bush zalagao se za društvo vlasnika (“ownership society”), a isti je program preuzeo i Nicolas Sarkozy.¹⁰

Cijena nekretnina neprestano je rasla, a sva predviđanja su ukazivala na to da će se ovaj trend i dalje nastaviti. Prilika da kreditom steknu željenu nekretninu, pružena je i visokorizičnim kućanstvima plasirajući veliki broj tzv. drugorazrednih kredita (“subprime mortgages”).¹¹ Subprime mortgages je hipoteka na hipoteku koja se obično daje zajmoprimcima s niskim kreditnim rejtingom. Ona se ne odnosi na kamatne stope koje su često povezane uz ovakvu vrstu hipoteke, već na kreditni rezultat pojedinca koji je zatražio hipoteku. Podnositelji zahtjeva su rangirani na skalama od A do F. A skala označava nerizičnog klijenta, dok je oznakom F definiran onaj klijent koji ne može vraćati određeni kredit. Najpopularnije hipoteke daju se kandidatima A i B, dok kandidati nižeg ranga, ako će dobiti kredit, obično moraju predati zahtjev bez dodatnih

⁹US Economy and News, fiscal policy, Glass Steagall's law of 1933, its purpose and repeal, dostupno na: <https://www.thebalance.com/glass-steagall-act-definition-purpose-and-repeal-3305850> (17.08.2020.)

¹⁰ Mlikotić, S. (2010.), Globalna financijska kriza-uzroci, tijek i posljedice. Pravnik : Časopis za pravna i društvena p pitanja, vol. 44, no. 89, str. 4, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/98006> (17.08.2020.)

¹¹Home ownership, Mortgage, What is a subprime mortgage?, dostupno na: https://www.investopedia.com/terms/s/subprime_mortgage.asp (17.08.2020.)

potpora. Privlačeći nove klijente, sve u svrhu rasta profita, banke su smanjivale uvjete koje je trebalo zadovoljiti pri podizanju kredita.

U periodu između 2002. i 2007. Sjedinjene Američke Države ostvarile su nagli i ubrzani gospodarski rast. S druge strane, plaće radnika su stagnirale. „Između 2002. i 2006. prosječna realna stopa rasta godišnjeg prihoda bila je 2.8%, prilikom čega je 1% najviših prihoda obilježen rastom od 11%, dok je preostalih 99% doživjelo rast od neznatnih 0.9%.¹² Kao posljedica, došlo je do podjele na jako bogate i veoma siromašne. Tijekom 2000. ukupno je 12.2% Amerikanaca živjelo ispod granice siromaštva. 2009. godine taj broj se povećao na 14.3%, odnosno za oko 9,5 milijuna građana više.“¹³

Slika 1: Prosječna cijena kuće i prodaja od 1995. godine do 2008. godine

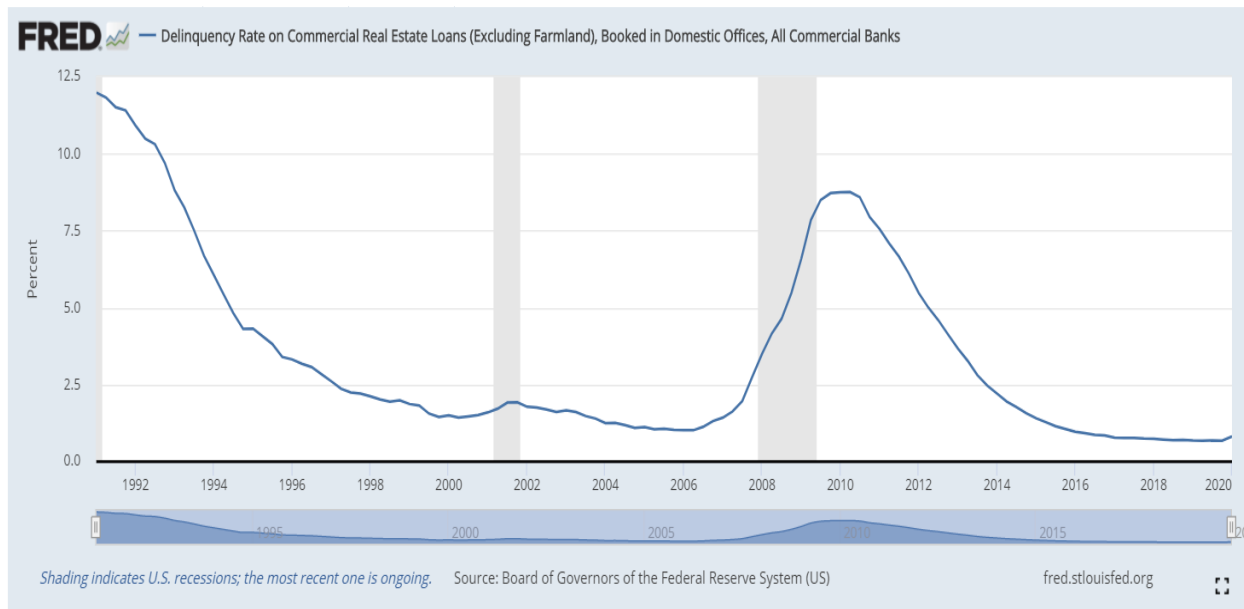
Izvor: Hemmelgarn T, Nicodeme G, (2010), Taxation Papers The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy, European Commission, Université Libre de Bruxelles, CEPR and CESifo, str 8. dostupno na: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_20_en.pdf (17.08.2020.)

¹² Saez E. (2008.): Striking it richer: The Evolution of Top Incomes in the United States, Berkeley, str 8., dostupno na: <https://eml.berkeley.edu/~saez/saez-UStopincomes-2015.pdf> (17.08.2020.)

¹³ US Census Bureau: Statistical Abstract of the United States 2012., Washington D.C., 2011., str. 463.,dostupno na: <https://www2.census.gov/library/publications/2011/compendia/statab/131ed/2012-statab.pdf> (17.08.2020.)

Iz slike broj jedan vidljivo je kako su cijene nekretnina 2006. godine dosegnule svoj vrhunac. Nakon toga, krenuo je nagli pad cijena te se 2007. godine dogodio slom tržišta drugorazrednih kredita. Balun koji je puknuo 2007. godine pokrenuo je svjetsku financijsku krizu, koja je dobila naziv „Prve globalna financijska kriza 21. stoljeća“. ¹⁴

Zbog rasta kamatnih stopa i manjka prihoda, sve više dužnika nije bilo u mogućnosti podmiriti obvezu kredita. Slikom broj dva prikazano je kretanje broja kredita koji nisu uredno otplaćeni.

Slika 2: Kretanje broja kredita koji nisu uredno otplaćivani

Izvor: FRED, economic data, Delinquency Rate on Commercial Real Estate Loans (Excluding Farmland), Booked in Domestic Offices, All Commercial Banks, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/series/DRCRELEXFACBS> (17.08.2020.)

Kako dužnici nisu mogli uredno podmiriti obveze preuzete kreditima zbog rasta kamatnih stopa, neki krediti su postali nenaplativi, banka je bila prisiljena smanjiti kapital i smanjiti davanje kredita. Preprodajom kredita, kriza je poprimila globalne financijske razmjere.

9. kolovoza je datum koji se najčešće uzima kao službeni početak globalne financijske krize. Zbog “totalno iščezavanje likvidnosti na tržištu” američkih vrijednosnica emitiranih na temelju hipotekarnih stambenih kredita, odobrenih dužnicima sa slabom kreditnom sposobnošću,

¹⁴ Felton A., Reinhart C.: Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća, Zagreb, Novum, 2008.

francuska banka BNP Paribas obustavila je otkup (isplatu) udjela u nekima od svojih novčanih fondova.¹⁵ Istog dana je europska središnja banka objavila da će poslovnim bankama odobravati neograničene iznose kredita s kamatom od četiri posto, čime je do kraja dana u bankovni sustav ubrizgala prvih 94,8 milijardi eura. U sljedeća dva dana i američki FED je u financijski sustav “ubacio” 62 milijarde dolara za održavanje likvidnosti. Šok je time veći jer su na američkom financijskom tržištu kamate rasle već dvije godine kako bi se kontrolirala inflacija.¹⁶

Krahom Bear Stearnsa, pete najveće investicijske banke u SAD-u, poslana je poruka na globalnoj razini o ozbiljnosti trenutne situacije. Ona je u ožujku sanirana zajedničkom intervencijom Federalnih rezervi (u vidu jamstva na imovinu u iznosu od trideset milijardi dolara) i JP Morgan Chasea (koji je preuzima za dva dolara po dionici, nasuprot cijeni od šezdeset dolara nekoliko mjeseci ranije).¹⁷

Za razliku od Bear Stearnsa, Lehman Brothers je objavio bankrot nedugo nakon početka krize. Vlada Sjedinjenih Američkih Država, ubrizgavanjem novca, spašavala je sva ona poduzeća koja su bila procijenjena kao „too big to fail“. Među njima su AIG, Fannie Mae i Morgan Stanley.

U rujnu 2008. kriza poprima dramatične razmjere, dolazi do teške kreditne kontrakcije, pada vrijednosti na burzama diljem svijeta i kolapsa nekih od najvećih financijskih institucija. Poljuljano je povjerenje u kreditnu sposobnost partnera, dolazi do pada cijena vrijednosnica, a kamatne stope na međubankovne kredite i državne vrijednosnice u rujnu i listopadu dosežu najviše razine u posljednjih nekoliko desetljeća.¹⁸

Pred krahom su se našle najvažnije financijske institucije SAD-a: Fannie Mae i Freddie Mac¹⁹ (“government-sponsored enterprises”, koje su raspolagale s polovicom hipotekarnih zajmova u SAD-u, u vrijednosti od 5 000 milijardi dolara), zatim American International Group (AIG; jedno

¹⁵ Prema: Frederic M.,:Kronologija svjetske financijske krize, od loših hipotekarnih kredita do gašenja svjetskih bankarskih divova, dostupno na: <https://www.poslovni.hr/trzista/kronologija-svjetske-financijske-krize-od-losih-hipotekarnih-kredita-do-gasjenja-svjetskih-bankarskih-divova-168695> (17.08.2020.)

¹⁶ Ibidem.

¹⁷The Wall Street Journal: J.P. Morgan Quintuples Bid to Seal Bear Deal, dostupno na: <https://www.wsj.com/articles/SB120635948382859081> (17.08.2020.)

¹⁸ Mlikotić S., op.cit., str.5.

¹⁹ Freddie Mac je privatna tvrtka koju je 1970. godine osnovao Kongres Sjedinjenih Američkih Država kako bi osigurali pouzdanu i pristupačnu opskrbu hipotekarnim sredstvima u cijeloj zemlji.

od najvećih osiguravajućih društava na svijetu, s više od tisuću milijardi dolara vrijednom imovinom), Citigroup, Lehman Brothers, Washington Mutual, itd.²⁰

2.3. Učinak krize na globalnoj razini

U početku se vjerovalo da će Sjedinjene Američke Države pomoću monetarne politike spriječiti razvoj krize na ostatak svijeta. S velikim nestrpljenjem, iščekivale su se prognoze velikih svjetskih organizacija kao što su MMF, Svjetska Banka, WTO itd. 2007. godine postalo je jasno kako će se ostvariti negativna predviđanja te će se kriza proširiti na ostatak svijeta.

Kao kratkoročnom mjerom pokazala se reakcija Europske Centralna Banka u Frankfurtu, koja je nakon početka krize 2007. godine, ubrizgala u financijski sustav preko 200 milijardi eura.²¹

Osim financijskog sustava, bili su pogođeni i drugi sektori. Kriza je rezultirala velikom stopom nezaposlenosti, padom potrošnje, proizvodnje i opsegom trgovine. Razvijene zemlje su se suočavale s recesijom, dok su zemlje u razvoju bilježile trend usporenog gospodarskog rasta.

Kao što je već spomenuto, cijene nekretnina su 2006. godine bile na samom vrhuncu. Nakon toga su pale za otprilike 20 %, a predviđanja su bila još 30%. Vrijednost nekretnina u Sjedinjenim Američkim Državama, koja je 2006. godine procijenjena na 13 bilijuna dolara, pala je na 8,8 bilijuna dolara do sredine 2008. godine.²²

Svjetska industrijska proizvodnja je u razdoblju od zadnjeg kvartala 2008. do prvog kvartala 2009. zabilježila pad od 13%, a robna razmjena je tijekom 2009. zabilježila pad od 10,9%²³. U istoj je godini, izvoz u razvijenim zemljama zabilježio pad od 12,6%, dok je u zemljama u razvoju pad iznosio 7,5%.²⁴ Temeljni uzrok jest pad potražnje za nepotrošivim dobrima, posebice automobilima i elektronikom od strane razvijenih zemalja, prilikom čega su zemlje okrenute ka

²⁰ Mlikotić S., op.cit., str.5

²¹ BBC: Credit crunch to downturn, dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm>, (18.08.2020.)

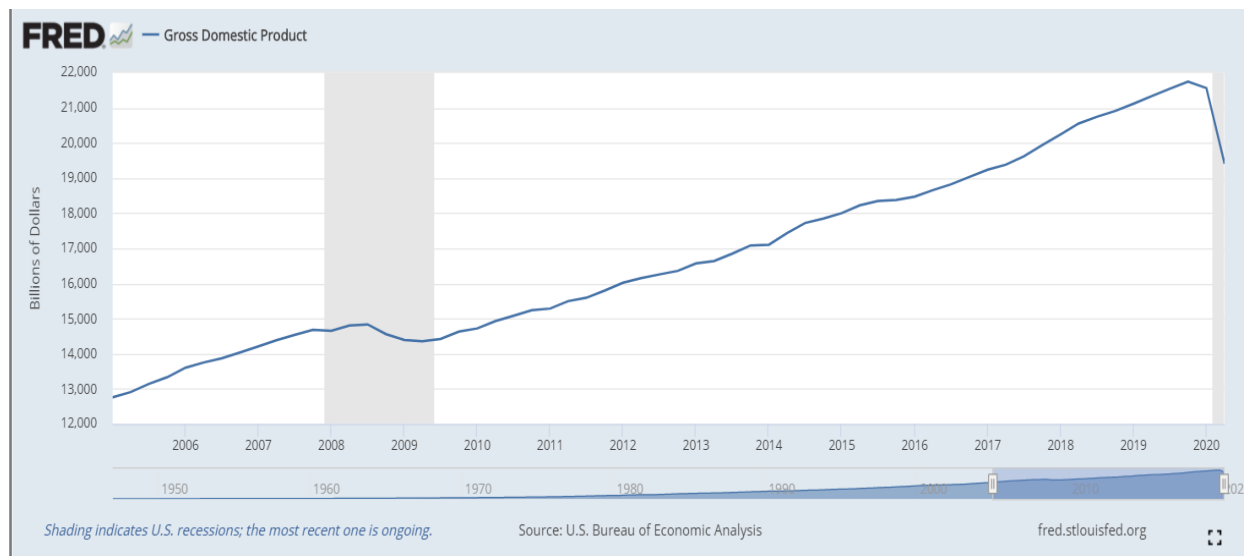
²² Foreign Affairs: The Great Crash – Roger C.Altman. dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2009-01-01/great-crash-2008> (18.08.2020.)

²³UN: World Economic Situation and Prospects 2009.; Washington D.C., 2009.; str. 11., dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_archive/2009wesp.pdf (18.08.2020.)

²⁴ IMF: World Economic Outlook 2011, Washington D.C., 2011., str. 20.

navedenoj industrijskoj proizvodnji bilježile pad u rasponu od 10 do 25%.²⁵ Suprotno tomu u Kini i Indiji zabilježen je usporeni gospodarski rast.

BDP je počeo padati krajem 2008. godine. Pozitivan trend je poprimio tek početkom 2010. godine. U 2009. godini, pad je iznosio 3,5% , a kretanje bruto domaćeg proizvoda prikazano je slikom broj 3. Nadalje, realni BDP bio je 5,5% manji od onog potencijalnog.

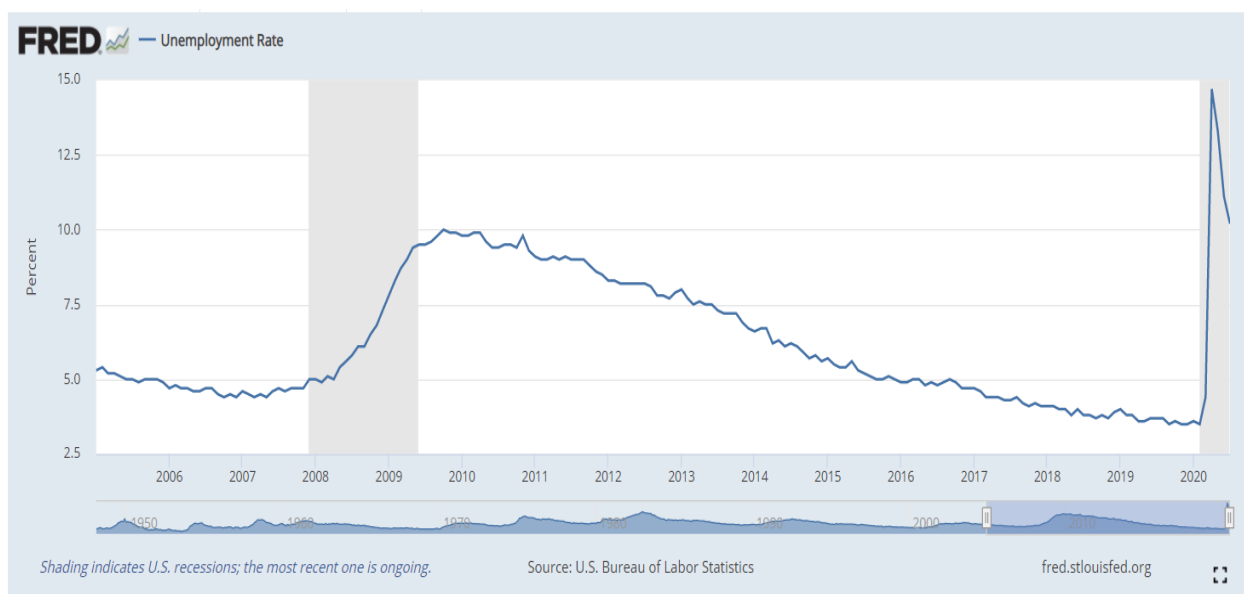

Slika 3: Kretanje bruto domaćeg proizvoda

Izvor: FRED: Gross Domestic Product, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/series/GDP> (18.08.2020.)

Najbolnijom posljedicom krize smatra se globalni problem siromaštva, gdje je od 900 milijuna siromašnih u svijetu, 456 milijuna ljudi ušlo u kategoriju ekstremnog siromaštva. Stopa nezaposlenosti porasla je za 5% u odnosu od početka krize, tj. s 5% u 2007. godini, na 10% do kraja 2009. Relativno brzo stopa nezaposlenosti vratila se na razinu prije krize te tako sredinom 2016. godine ona iznos 5%. Slikom broj 4 prikazano je navedeno povećanje i smanjenje nezaposlenosti.

²⁵ IMF: World Economic Outlook 2009, Washington D.C., 2009.; str. 71.

Slika 4: Kretanje broja nezaposlenosti

Izvor: Federal Reserve Economic Data St. Louis Fed, Unemployment Rate, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/graph/?id=UNRATE>, (18.08.2020.)

Posljedice gospodarske financijske krize odrazile su i na poslovanje na burzama. Pad vrijednosti dolara je uvelike doprinijelo negativnom poslovanju na burzama. Prije same krize, investitori su masovno ulagali u američko tržište. Prilikom pojave krize, nastojali su povući svoja sredstva. Rezultat navedenog se očitao kroz rast cijene nafte, hrane i drugih namirnica. Da bi se uspostavila ravnoteža na tržištu, vrijednost ovih dobara u dolarima morala je porasti.

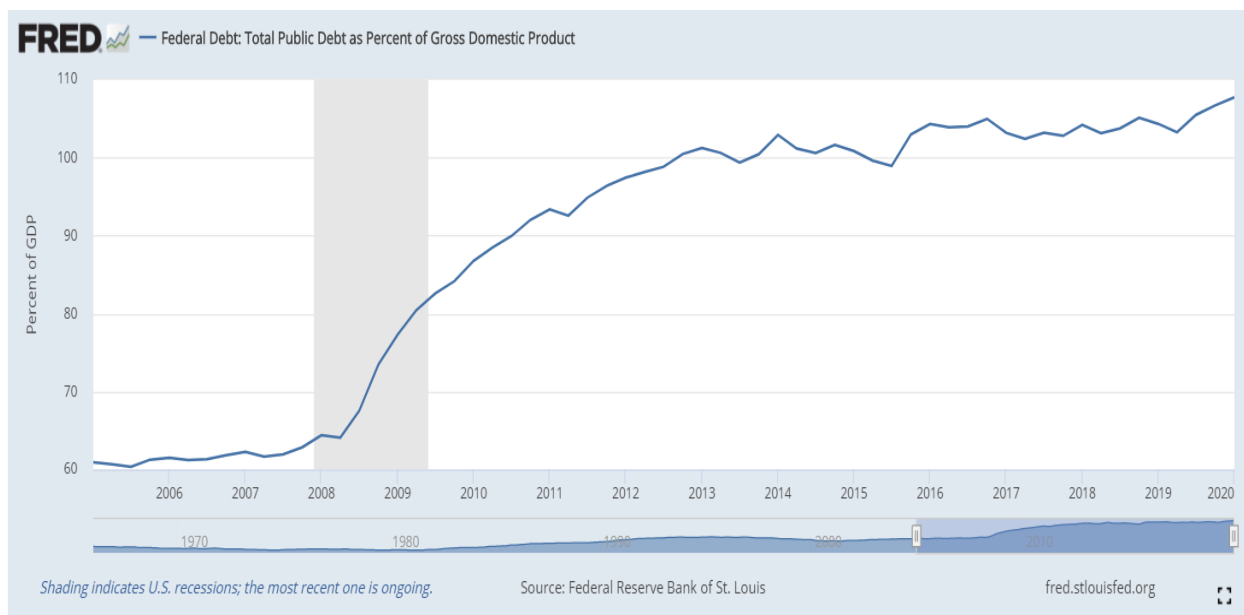
S&P 500 je jedan od sedam glavnih indeksa burza vrijednosnih papira u SAD-u na njujorškim burzama, a objedinjava 500 tržišno najvrijednijih dioničkih društava čijim se dionicama u SAD-u aktivno trguje. Mjereno indeksom S&P 500, cijene vrijednosnica na burzama, od vrhunca u studenom 2007. godine do ožujka 2009. godine, pale su za 57%.

Slika 5: Kretanje indeksa S&P 500

Izvor: FRED, Louis Fed, S&P 500, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/graph/?id=SP500> (18.08.2020.)

Uz sve navedene negativne utjecaje krize, ni porast javnog duga nije zaobiđen. Iako je kroz povijest javni dug imao tendenciju laganog rasta, za vrijeme krize je jednostavno eksplodirao. U roku od 5 godina porastao je za 100 %. 2007. godine iznosio je 8 707 milijardi, a početkom 2012. godine iznosio je čak 15 356 milijardi američkih dolara. Slikom broj 6 prikazan je porast javnog duga.

Slika 6: Kretanje javnog duga

Izvor: Federal Reserve Economic Data St. Louis Fed, Total Public Debt as Percent of Gross Domestic Product (<https://fred.stlouisfed.org/series/GFDEGDO188S> (18.08.2020.)

Krajem 2008. godine cjelokupni financijski sustav našao se pred kolapsom na što se moralo djelovati državnim intervencijama. Nastojeći ponovno pokrenuti financijski sustav, razvijene zemlje pružale su državna jamstva za štedne depozite i međubankovne posudbe, dokapitalizirale banke javim fondovima i preuzimale rizične plasmane, odobrile fiskalne olakšice, utjecale na visinu kamatnih stopa te poduzele niz drugih mjera čija je vrijednost iznosila otprilike 4 000 milijardi dolara. Najveću opasnost i dalje predstavljaju kreditni derivati, čija je nominalna vrijednost 400 000 do 500 000 milijardi dolara, a nitko zapravo ne zna koliki je udio "toksične aktive" i koliko će još sredstava poreznih obveznika biti potrebno da se saniraju posljedice krize.²⁶ Spriječen je kolaps svjetskog financijskog sustava, došlo je do stabilizacije cijele situacije, ali je budućnost i dalje neizvjesna.

Kako bi se ublažile posljedice krize, među prvima su reagirale središnje banke. Guverneri središnjih banaka su u jednom bili složni: potrebno je poduzeti sve potrebne mjere kako bi se

²⁶ Mlikotić S., op.cit., str.6.

spriječila dugotrajna recesija. Kamatne stope će se snižavati, a sve će se učiniti kako bi likvidnost bila što veća.

Na summitu G20 u Washingtonu u rujnu 2008., države su se usuglasile oko usvajanja reformi globalnog financijskog tržišta.²⁷

Slijedio je summit u Pittsburghu u rujnu 2009., gdje je utvrđena potreba usvajanja reformi u vidu veće odgovornosti kako bi se „zadovoljile potrebe ekonomije 21.stoljeća“.²⁸

2.4. Utjecaj krize na europsko tržište

Prije početka gospodarske krize, europsko tržište je bio stabilno. BDP je bio u porastu, a zaposlenost je bila na povoljnoj razini. Nakon početka krize u Sjedinjenim Američkim Državama, kriza se proširila na europsko gospodarstvo te je utjecala na makroekonomske pokazatelje.

Kriza u Europi je započela krahom banke BNP Paribas koja je ugasila investicijske fondove zbog loših rezultata. Takav potez je ugrozio francusko financijsko tržište pa se potom proširio na Europu. Njemačka je morala spašavati Hypo Real Estate kompaniju, Britanci banke poput Royal Bank of Scotland, Barclays, Francuzi Societe Generale i Nizozemci ING.²⁹

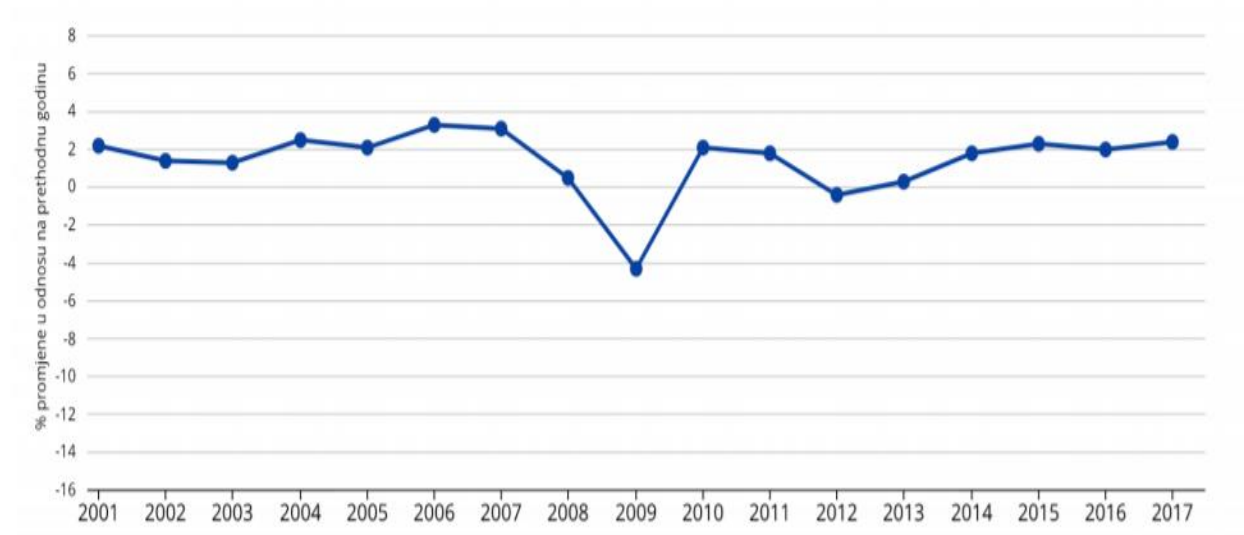
Najčešći pokazatelj u mjerenju gospodarske aktivnosti neke zemlje jest BDP. Slično kretanje zabilježeno je cjelokupno za europodručje i države članice EU-a. Međutim, nisu u svim državama članicama zabilježene promjene istog intenziteta. Utjecaj financijske krize na BDP posebno je bio izražen u Grčkoj, Hrvatskoj, Španjolskoj, Portugalu i Cipru, koje su nekoliko godina zaredom imale negativan rast.³⁰

²⁷The New York Times: Statement From G20 Summit, dostupno na: http://www.nytimes.com/2008/11/16/washington/summit-text.html?_r=1&pagewanted=all, (18.08.2020.)

²⁸The economist: Regaining their balance; dostupno na: http://www.economist.com/node/14530394?story_id=14530394 (18.08.2020.)

²⁹Prema: Najpogubnija posljedica Velike recesije: ljudi se boje imati djecu, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/premium/banke-recesija-kriza-1187531> (19.08.2020.)

³⁰Europsko gospodarstvo od početka tisutljeća, dostupno na: https://www.dzs.hr/european_economy/images/pdf/European-Economy-DigitalPublication-2018_hr.pdf?lang=hr (19.08.2020.)

Slika 7: Kretanje BDP-a u EU

Izvor: Europsko gospodarstvo od početka tisućljeća, dostupno na: https://www.dzs.hr/european_economy/images/pdf/European-Economy-DigitalPublication-2018_hr.pdf?lang=hr (19.08.2020.)

Iz slike broj 7 može se vidjeti kako se godišnja stopa rasta gospodarstva, u razdoblju od 2001. godine do 2007. kretala između +1% i +3%. U razdoblju od 2008. do 2013. gospodarstvo EU-a bilo je pod snažnim utjecajem financijske krize, tako da je BDP pao za više od 4% u 2009., a zatim je opet blago pao u 2012. godini.

Kao i na američko tržište, u doba gospodarske krize, inflacija je predstavljala jedan od velikih problema. Povećanje razine cijena u odnosu na vrijednost novca se mjeri harmoniziranim indeksom potrošačkih cijena.

Slika 8: Godišnja i prosječna stopa inflacije od 2008. do 2019.

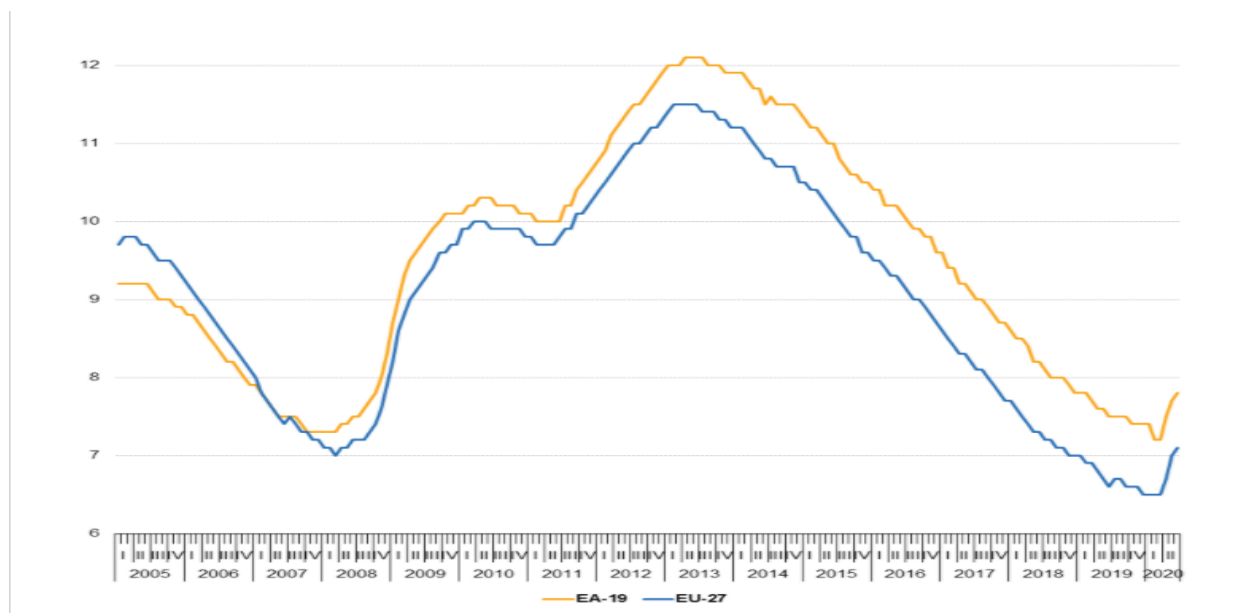
Izvor: Eurostat, HICP - inflation rate dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00118/default/line?lang=en> (19.08.2020.)

Iz slike broj 8 vidljivo je kako se godišnja stopa inflacije EU u razdoblju od 2008. do 2011. zabilježene su veće promjene stope inflacije iz godine u godinu, dok se postupno smanjivala s 3% u 2011. na 0% u 2015., da bi u 2019. dosegla 1,4%.

Velika gospodarska financijska kriza utjecala je i na razinu nezaposlenosti. U razdoblju do 2005. godine, stopa nezaposlenosti je bila relativno stabile i iznosila je oko 9 %. 2008. godine, prije same krize, stopa nezaposlenosti iznosila je 7%. Od tada je stopa nezaposlenosti u EU kontinuirano rasla. Vrhunac od 10,9% dosegla je u 2013. S oporavkom gospodarstva padala je i stopa nezaposlenosti te je u 2017. dosegla 7,6%.

Slična kretanja stope nezaposlenosti zabilježena su za muškarce, žene i mlade, iako je nešto viša stopa nezaposlenosti zabilježena za žene nego za muškarce, a otprilike dvostruko je veća stopa za mlade.³¹

Stopa nezaposlenosti prikazana je sljedećom slikom.

Slika 9: Stopa nezaposlenosti za područje EU u razdoblju od 2005. – 2020.

Izvor: Eurostat, Unemployment statistics, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics (19.08.2020.)

Visoke kamate na međubankarske kredite pojavile su se kao rezultat gospodarske financijske krize. Ekonomija zemalja europske unije se pogoršala. Investitori su preusmjeravali svoja sredstva u državne obveznice.

Također, cjelokupna kriza se odrazila i na rast cijena nekretnina. Visoke kamatne stope utjecale su na tečaj eura koji je ojačao u odnosu na dolar, te se na takav način pogoršao europski izvoz.

³¹ Europsko gospodarstvo od početka tisućljeća, dostupno na: https://www.dzs.hr/european_economy/images/pdf/European-Economy-DigitalPublication-2018_hr.pdf?lang=hr (19.08.2020.)

Slika 10: Kamatna stopa na području EU za razdoblje od 2000. do 2020. godine

Izvor: Trading economics, Euro Area Interest Rate, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/euro-area/interest-rate> (19.08.2020.)

Iz slike broj 10. vidljivo je kretanje kamatne stope na području EU za razdoblje od 2000. do 2020. godine. U razdoblju prije početka velike krize, kamatna stopa je bila oko 2 %. Nakon toga započeo je njen rast i bila je oko 4,5 %. 2009. godine, kamatna stopa se počela polako smanjivati.

3. UTJECAJ KRIZE NA TURIZAM

Turizam se definira kao „ukupnost odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako je takvo putovanje poduzeto radi odmora i uživanja te se njime ne zasniva stalno prebivalište i ne poduzima se neka gospodarska djelatnost; gospodarska djelatnost koja obuhvaća turistička kretanja i sve odnose koji proizlaze iz takvih kretanja.“³²

Prema prvim definicijama na početku 20. stoljeća, turizam se definira kao jedna od pojava modernog doba koja nastaje kao posljedica potrebe za odmorom te promjenom klime. Prema definiciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO), turizam uključuje sve aktivnosti koje proizlaze iz putovanja i boravka pojedinca van mjesta prebivališta ili boravišta u trajanju dužem od jednog dana te kraćem od godine dana.³³

Turizam je vrlo značajan za gospodarstvo svake zemlje. Prema tome, postoje mikroekonomski i makroekonomski aspekti utjecaja turizma na gospodarstvo. Utjecaj turizma na cjelokupno gospodarstvo se smatra makroekonomskim aspektom, dok utjecaj na svakog gospodarskog subjekta ili pojedinca koji ostvaruje prihode od pružanja usluga u turizmu, smatra se mikroekonomskim aspektom.

U turizmu, kao i u svakoj drugoj djelatnosti vlada odnos ponude i potražnje. Osim želja i preferencija turista, na potražnju utječu i globalni trendovi. Spoznaja da su potrošači spremniji nego prije na različite rizike, željni putovanja na kojima će se zabaviti, ali i ponešto naučiti, uvelike doprinosi formiranju ponude, a samim time i razvoju turizma.

Značaj turizma ističe se prvenstveno zbog multiplikativnog djelovanja na gospodarstvo te na BDP, kao i kroz kontinuirano povećano zapošljavanje čime se doprinosi ostanku stanovništva na određenim područjima te se smanjuje potreba za socijalnim davanjima od strane države.

³²Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (20.08.2020.)

³³ Ibidem.

3.1. Razvoj turizma u Republici Hrvatskoj

Razvoj turizma u RH povezan je s putovanjima hodočasnika. U ovoj početnoj fazi razvoja turizma, koja je trajala do polovice 19. stoljeća se kao hodočasnička postaja na putu u svetu zemlju razvija Zadar, dok se lječilišni turizam razvija otvaranjem toplica kao što su Daruvarske, Stubičke i Varaždinske.³⁴ Koliko je zapravo star hrvatski turizam pokazuju podaci da su već stari Rimljani koristili toplice na sjeveru Hrvatske u svrhe liječenja.³⁵

Druga faza razvoja turizma u RH je trajala od druge polovice 19. stoljeća pa do I. svjetskog rata. Ovu fazu razvoja obilježava poboljšanje prometne povezanosti te razvoj gradova. Dolazi do izgradnje prometnica i željeznice čime se uvelike poboljšava mobilnost stanovništva na ovom području te se ostvaruju preduvjeti za razvoj turizma. U ovoj fazi razvoja turizma grade se prvi hoteli čime se stvaraju smještajni kapaciteti te se podiže kvaliteta turističkih proizvoda i usluga.³⁶

U trećoj fazi razvoja turizma koja je trajala između dvaju Svjetskih ratova. Premda je na svjetskoj razini došlo do financijske krize, na području RH dolazi do značajnog razvoja turizma te je oko 1930. godine zabilježeno prosječno milijun dolazaka turista godišnje. U ovom razdoblju se uviđaju potencijali razvoja turizma kao djelatnosti te se ulaže u razvoj iste kroz otvaranje dodatnih sadržaja. Također se uviđaju mogućnosti ostvarivanja prihoda od turizma kroz uvođenje boravišne pristojbe.³⁷

U četvrtoj fazi razvoja turizma koja traje od II. Svjetskog rata pa sve do danas dolazi do rapidnog razvoja turizma na području RH. Obnavlja se infrastruktura koja je prvotno uništena ratnim razaranja tijekom II. Svjetskog rata, proglašavaju se različiti oblici zaštite prirode kao što su Nacionalni parkovi i parkovi prirode, utemeljuju se različita kulturna zbivanja te brojne druge manifestacije koje su od izuzetnog značaja za poboljšanje turističke ponude. Tijekom početka 90-ih turizam u Hrvatskoj gotovo da i nije postojao zbog rata te smještaja izbjeglica u turističke

³⁴ Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (20.08.2020.)

³⁵ Dobrota, A. (2019.): Kratka povijest turizma u Hrvatskoj, <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska> (20.08.2020.)

³⁶ Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (20.08.2020.)

³⁷ Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (20.08.2020.)

smještajne kapacitete (posebice hotele), ali od 1995. godine pa sve do danas, hrvatski turizam bilježi rapidan rast.³⁸

3.2. Značaj turizma za gospodarstvo RH

Značaj međunarodnog turizma ne proizlazi isključivo iz činjenice da turizam predstavlja vodeću svjetsku industriju, već je turizam posljednjih desetljeća postao sastavni dio životnog obrasca suvremenog čovjeka.³⁹

Republika Hrvatska ima najjače gospodarstvo u jugoistočnoj Europi. Turizam neposredno djeluje na gospodarstvo Republike Hrvatske i to u područjima ugostiteljstva, prometa, putničkih agencija i trgovine.

Osnovni pokazatelji razvoja turizma se očituju kroz broj posjeta, broj turista, broj noćenja, prosječan broj noćenja i prosječan broj noćenja po dolasku turista. Navedeni podaci za period od 1980. godine do 2015. godine prikazani su sljedećom slikom.

Osnovni pokazatelji razvoja turizma								
	1980.	1985.	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2015.
Broj postelja (u 000)	692	820	863	609	710	909	910	1.029
Broj turista (u 000)	7.929	10.125	8.498	2.438	7.136	9.995	10.604	14.343
Broj noćenja (u 000)	53.600	67.665	52.523	12.885	39.183	51.421	56.416	71.605
Prosječni broj noćenja po postelji	77	83	61	21	55	57	62	70
Prosječni broj noćenja po dolasku turista	6,8	6,7	6,2	5,3	5,5	5,1	5,3	5

Slika 11: Osnovni pokazatelji razvoja turizma

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019.): Turizam u brojkama 2018., Zagreb, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str. 11., dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (20.08.2020.)

³⁸ Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62763> (20.08.2020.)

³⁹ Dulčić,A., Petrić,L. (2001): Upravljanje razvojem turizma, Zagreb: Biblioteka Gospodarska misao, str. 25.

Iz slike broj 11. vidljivo je da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog rasta broja postelja, broja turista te broja noćenja. Istodobno se smanjuje prosječan broj noćenja po postelji (izravna posljedica neproporcionalnog povećanja broja postelja u odnosu na broj turista i broj noćenja). Od 2020. godine i ovaj pokazatelj je u porastu. Sukladno globalnim trendovima, dolazi do smanjivanja prosječnog broja noćenja po dolasku turista.

Dolasci turista 1980. - 2015. (u 000)			
	UKUPNO	DOMAĆI	STRANI
1980.	7.929	3.922	4.007
1985.	10.125	4.569	5.556
1990.	8.497	3.477	5.020
1995.	2.438	1.113	1.324
2000.	7.136	1.305	5.831
2005.	9.995	1.528	8.467
2010.	10.604	1.493	9.111
2015.	14.343	1.660	12.683

Slika 12: Dolasci turista od 1980.-2015. (u 000)

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019.): Turizam u brojkama 2018., Zagreb, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str 17., dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (20.08.2020.)

Na slici 12 su prikazani dolasci turista u razdoblju od 1980. do 2015. godine. Vidljivo je da su 1980. i 1990. godine bio gotovo pa izjednačen broj domaćih i stranih turista. S vremenom se taj omjer promijenio. Sve je veći broj stranih, a sve je manji broj domaćih turista. Uzimajući u obzir da su domaći turisti jedan od temelja održivog razvoja turizma na području Republike Hrvatske, postavlja se pitanje o njegovoj dostupnosti domaćim turistima.

Turizam je jedna od najvažnijih djelatnosti hrvatskog gospodarstva. Prvenstveno, njegovu važnost možemo definirati utjecajem na BDP. Polazeći od pretpostavke da će država poticati razvoj turizma te da će sredstvima koje dobije kroz razne poreze poticati državnu potrošnju ili povećavati investicije, indirektno ili direktno turizam utječe na visinu BDP-a kroz nekoliko faktora:⁴⁰

⁴⁰ N. Koncul, Ekonomika i turizam, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2009., 143. str.

raspoloživost resursa, stanje stručnog znanja, društvena i politička stabilnost, ponašanje i navike te investicije. Važnost turizma prikazano je sljedećom slikom.

Prihodi od turizma			
	2018.	2019. (procjena)	INDEKS 2019./2018.
BDP (u mil. EUR)	51.527	53.983	104,8
PRIHODI OD TURIZMA (u mil. EUR)*	10.096,5	10.539,1	104,4
UDJEL TURIZMA U BDP-u (u %)	19,6	19,5	99,6

*IZVOR: Hrvatska Narodna Banka

Slika 13: Prihod od turizma

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019.): Turizam u brojkama 2018., Zagreb, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str 43., dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (20.08.2020.)

Iz slike broj 13 vidljivo je kako prihodi od turizma rastu od odnosu na prethodnu. Proučavajući prijašnje godine, dolazi se do zaključka da su svaku godinu ostavreni veći prihodi. Udjel turizma u BDP-u iznosi oko 20%.

Turizam izravno i neizravno utječe i na razinu zaposlenosti. Pod izravnim zapošljavanjem podrazumijevaju se ona radna mjesta čiji djelatnici dolaze u neposredan kontakt s turistima, poput ugostiteljstva, turističkog posredništva, prometa te trgovine na malo. Neizravno zapošljavanje podrazumijeva sva ona radna mjesta koja su povezana s razvojem turizma (financijsko poslovanje, vodoopskrba, energetika, informatičke tehnologije i slično).

Slikom broj 14 prikazan je broj zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i posluživanja hranom. Razvojem turizma, prilagođavajući ponudu potrebama gostiju, realno je i očekivati rast broja zaposlenih, kako sezonaca tako i onih koji su zaposleni na neodređeno. U vremenu od 2003. godine pa do 2019. broj zaposlenih u turizmu porastao je za 30.000.

Zaposleni u djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hranom

Godina	DJELATNOST PRUŽANJA SMJEŠTAJA, PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANOM (u 000)			UDJEL U UKUPNO ZAPOSLENIM (u %)		
	Ukupno	U pravnim osobama	U obrtu i slobodnim profesijama	Ukupno	U pravnim osobama	U obrtu i slobodnim profesijama
2003.	78	39	39	5,9	3,8	16,1
2004.	81	41	40	6,0	3,6	15,9
2005.	80	40	40	5,9	3,7	15,5
2006.	82	41	41	5,9	3,6	15,6
2007.	86	45	41	6,0	3,4	15,4
2008.	89	48	40	6,0	3,9	15,3
2009.	86	46	40	5,8	3,8	15,6
2010.	82	45	37	6,0	4,0	15,9
2011.	81	45	36	6,1	4,1	16,3
2012.	82	47	35	6,1	4,1	16,4
2013.	84	50	35	6,3	4,4	16,8
2014.	85	52	33	6,4	4,6	16,6
2015.	90	58	32	6,9	5,2	16,7
2016.	93	61	32	7,0	5,2	16,6
2017.	92	61	31	6,8	5,3	16,2
2018.	101	71	30	7,3	6,0	15,6
2019.	108	77	30	8,2	5,9	15,3

Slika 14: Zaposleni u djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hranom

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019.): Turizam u brojkama 2018., Zagreb, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, str 41., dostupno na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR%202019%20%281%29.pdf> (20.08.2020.)

3.3. Utjecaj krize na turizam

Financijska kriza je iznenadan snažni udar koji neizbježno dovodi do problema u poslovanju, odnosno snažnu kontrakciju gospodarske aktivnosti i u financijskom, ali i realnom sektoru.⁴¹ Ono što gospodarsku financijsku krizu iz 2008. godine čini specifičnom je činjenica da je relativno brzo poprimila svjetske razmjere te da podjednako su pogođene i razvijene zemlje, ali i zemlje u razvoju.

⁴¹ Minsky P.H. : op.cit.,str. 234

Veliki utjecaj na dinamiku turističkih kretanja imaju ekonomski čimbenici koji djeluju na turističku potražnju. Financijski uvjeti u emitivnim zemljama oblikuju tijekom kretanja i utječu na turističku potrošnju. O prirodi promjena ekonomskih uvjeta ovisi da li će oni djelovati stimulatивно ili destimulatивно na turističku potražnju.⁴² Može se reći da onoga trenutka kada dođe do pada prihoda u uvjetima globalne financijske krize, turizam će snositi negativne posljedice.

Utjecaj gospodarske krize već se izravno osjetio u turizmu u Hrvatskoj u 2009. godini kada je zbog globalne krize i recesije došlo do pada turističkog prometa i prihoda od međunarodnog turizma. Time je narušen trend laganog povećanja prometa koji je započeo 2000. godine.⁴³

Okretanje turističke potražnje domaćoj ponudi i bližim destinacijama, karakteristično je za gospodarsku financijsku krizu. Polazeći od pretpostavke da u svakoj turističkoj destinaciji opseg turističke ponude bi trebao biti toliki da zadovolji turističku potražnju, zanimljivo je istraživati u kojoj mjeri gospodarska financijska kriza pogoršava situaciju. Svakom turistu bi trebalo osigurati usluge i proizvode kako bi se zadovoljile njegove turističke želje, s naglaskom na prilagođavanje njegovoj platežnoj moći.

Suvremena ekonomska teorija u istraživanju doprinosa turizma gospodarskom razvoju uvijek polazi od turističke potrošnje, jer kao rezultat ove potrošnje nastaju određeni ekonomski efekti na privredu, kako zemlje i područja iz kojih turisti dolaze, tako i onih zemalja i mjesta koja turisti posjećuju.⁴⁴

Kao jednu od determinanti turističkih trendova, izdvaja se vrijednost tečaja i njegove fluktuacije. Slabljenje vrijednosti domaće valute privlači inozemne goste, dok paralelno destimulira domaću potražnju za inozemnim putovanjima.

⁴² Henderson, J., *Tourism Crisis* (2007.): Causes, consequences and management, Elsevier, Oxford, UK, str 18.

⁴³ Čavlek N. at al., (2010.), Prilog novim odrednicama turističke politike u Hrvatskoj, Vol.22 No.2, str. 137- 160, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/70623> (21.08.2020.)

⁴⁴ Unković S., Zečević B. (2006): *Ekonomika turizma*, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 39

Kako bi se zaustavili negativni trendovi i stvorili mehanizmi za uspješnu borbu protiv sezonalnosti⁴⁵ čime bi se poboljšala i proširila ponuda hrvatskog turizma, nužno je osigurati primjenu određenih mjera za suzbijanje sezonalnosti, a to su: ⁴⁶

- osuvremenjivanje turističkih proizvoda destinacija prema konceptu razvoja specifičnih oblika turizma (kongresni, turizam, kulturni turizam, ekoturizam itd.)
- tržišno usmjerenje svake pojedine destinacije i specijalizacija njihove ponude prema odabranim uskim segmentima potražnje (npr. nautičari, enofili, turisti "treće dobi", sportaši, poslovni itd.)
- angažiranje turističkih posrednika u popunjavanju turistički receptivnih kapaciteta u pred i posezoni
- unaprjeđenje/brendiranje hotelske ponude koja podrazumijeva integraciju s velikim hotelskim korporacijama i privlačenje novih inozemnih kapitalnih ulaganja
- bezuvjetno zaustavljanje stihijske izgradnje soba, apartmana, stanova i kuća za odmor u okviru kojih je izuzetno teško u cijelosti pratiti ostvareni turistički promet
- osnažiti sustav turističke inspekcije u cilju suzbijanja nelojalne konkurencije među pružateljima usluga smještaja
- cjelovita sistematizacija i certificiranje radnih mjesta u sustavu turizma
- zadovoljnije korisnike usluga, a u konačnici i izdašniju turističku potrošnju
- redizajniranje sustava obrazovanja za potrebe turizma
- postupno, ali iz temelja mijenjanje stavova o ulozi i značaju turizma u nacionalnom gospodarstvu

⁴⁵ Sezonalnost turizma u Hrvatskoj uzrokovana je geografskim obilježjima turistički prostora koji su najatraktivniji, a time i najposjećeniji.

⁴⁶ Čavlek N. at al., (2010.), Prilog novim odrednicama turističke politike u Hrvatskoj, Vol.22 No.2, str. 137- 160, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/70623> (21.08.2020.)

3.4. Analiza turističkih kretanja u razdoblju prije gospodarske krize i 2008.

Stupanj razvijenosti turizma kao i analizu turističkih kretanja najjednostavnije je prikazati putem određenih pokazatelja. U ovom radu analiziramo vremenski period od 2006. godine do 2013., točnije 2006., 2008., 2009., 2012. te 2013. godinu.

Analizirat će se sljedeći pokazatelji:

- Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u
- Prihod od turizma
- Ukupan broj dolazaka i noćenja turista
- Broj domaćih turista
- Broj stranih turista
- Broj zaposlenih u turizmu

2006. godina je odabrana za analizu upravo radi svih navedenih pozitivnih pokazatelja u radu. BDP je bio u porastu, stopa nezaposlenosti se smanjivala, sve se više osoba zapošljavalo u turizmu, kako stalnih radnika, tako i onih na određeno radno vrijeme, prihodi od turizma su bili u kontinuiranom rastu, broj dolazaka se povećavao iz godine u godinu.

2008. godina je izabrana zato što je tada nastupila velika kriza. Bez obzira na to što je njen početak bio 2007. godine, zanimljivo je promatrati kretanja turista upravo u ovom periodu.

2009. godinu analiziramo kao ključnu godinu u kojoj se vidi utjecaj krize. Polazeći od činjenice da su većina pojedinaca ostala bez posla, da je smanjena kupovna moć potrošača, da se krediti nisu mogli otplaćivati, zanimljivo je istražiti koliko je zapravo pojedinaca odreklo luksuza poput odmora i istraživanja drugih destinacija.

Godina koja se smatra početkom oporavka gospodarstva je 2012. U ovom dijelu rada analizirat će se koliko oporavak gospodarstva utječe na turističku potražnju.

Kao godina koja bi trebala imati pozitivan trend turističke potražnje, izabrana je 2013. Analizirat će se uspješnost turističke ponude te donijet zaključak o pozitivnom ili negativnom kretanju.

Tablica 1: Analiza turističkih kretanja u odabranom vremenskom periodu

	2006.	2008.	2009.	2012.	2013.
Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u*	18,38	15,72	14,00	15,50	17,20
Prihod od turizma**	6293,30	7449,20	6379,70	6843,30	7202,80
Ukupan broj dolazaka i noćenja turista	63.391.867	58.229.501	67.234.121	74.578.623	77.269.560
Broj domaćih turista	7.711.047	8.276.564	7.398.682	6.677.260	6.625.935
Broj stranih turista	55.680.820	58.989.735	59.835.439	67.891.363	70.643.355
Broj zaposlenih u turizmu***	82	89	86	82	84

Izvor: izrada autora prema podacima DZS i ministarstvu turizma⁴⁷

* Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u izražen je u postocima

** Prihod od turizma izražen je u milijunima eura

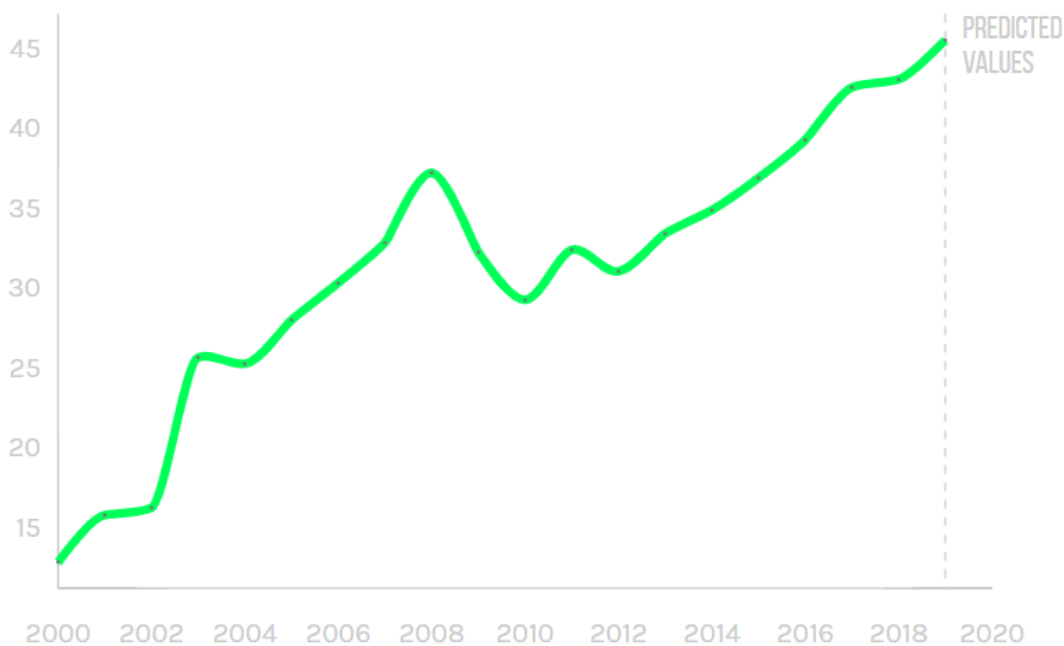
***Broj zaposlenih u turizmu izražen je u tisućama

Iz tablice broj jedan vidljivo je kretanje turizma u navedenom razdoblju.

Turizam je jedan od najvažnijih čimbenika hrvatskog gospodarstva. Ovo možemo potvrditi s kretanjem udjela turizma u BDP-u. Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u 2006. godine bio je 18,37%. Na početku gospodarske krize, što je bilo očekivano, ovaj postotak je nešto smanjen, i to za 2,66 postotna poena. Negativni trend je nastavljen 2009. godine. Gospodarstvo se polako počelo oporavljati te je 2012. godine zabilježen rast. Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u iznosio je 15.5 %. Sljedeće godine je zabilježen rast ovog pokazatelja za 1,7 postotni poen čime je nastavljan pozitivan trend.

⁴⁷ Web izvori su dostupni u popisu literature, od 6 do 10 te 31.

Izravan doprinos turizma BDP-a u Republici Hrvatskoj prikazan je sljedećom slikom.

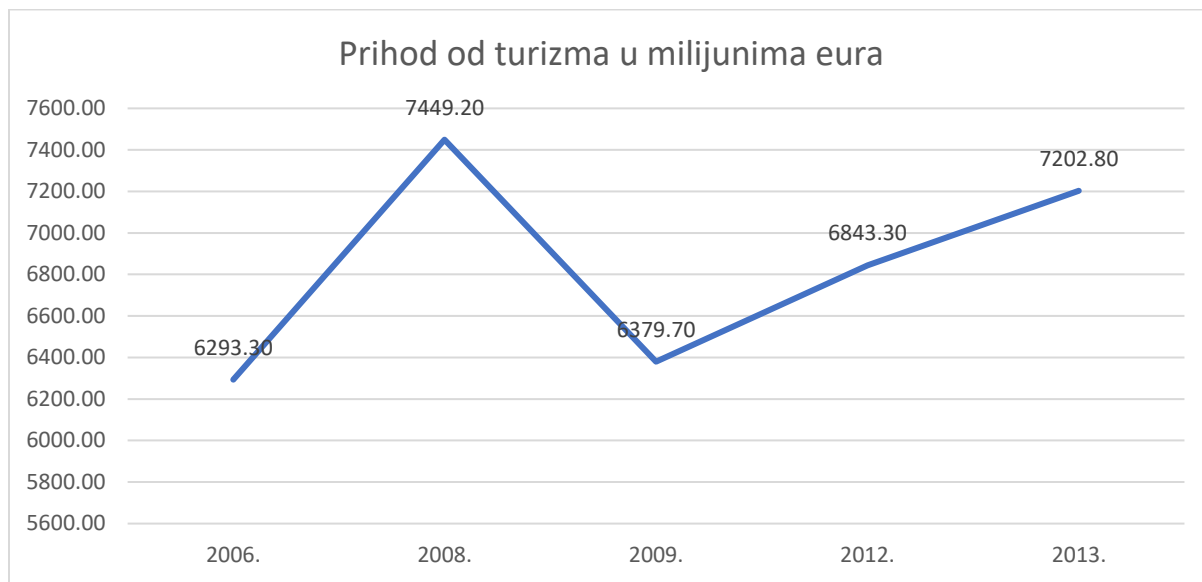
Slika 15: Izravan doprinos turizma BDP-u RH

Izvor: Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (2020.): WTTC Data Gateway, dostupno na: <https://tool.wttc.org/> (22.08.2020.)

Drugi pokazatelj utjecaja krize na turističku ponudu je prihod od turizma. 2006. godine zabilježen je prihod od turizma u iznosu od 6.293,30 milijuna eura. U kriznoj, 2008. godini, ovaj pokazatelj je još uvijek rastao te je iznosio 7.449,20 milijuna eura. Kao i kod prethodnog pokazatelja, za očekivati je pad prihoda od turizma u 2009. godini. Prihod od turizma smanjen je za 8,57 posto. U 2012. godini zabilježen je pozitivan rast te prihod od turizma je narastao za 463,4 milijuna eura. Kontinuirani rast je zabilježen i sljedeće godine.

Prihod od turizma prikazan je grafikonom broj 1.

Grafikon 1: Prihod od turizma izražen u milijunima eura

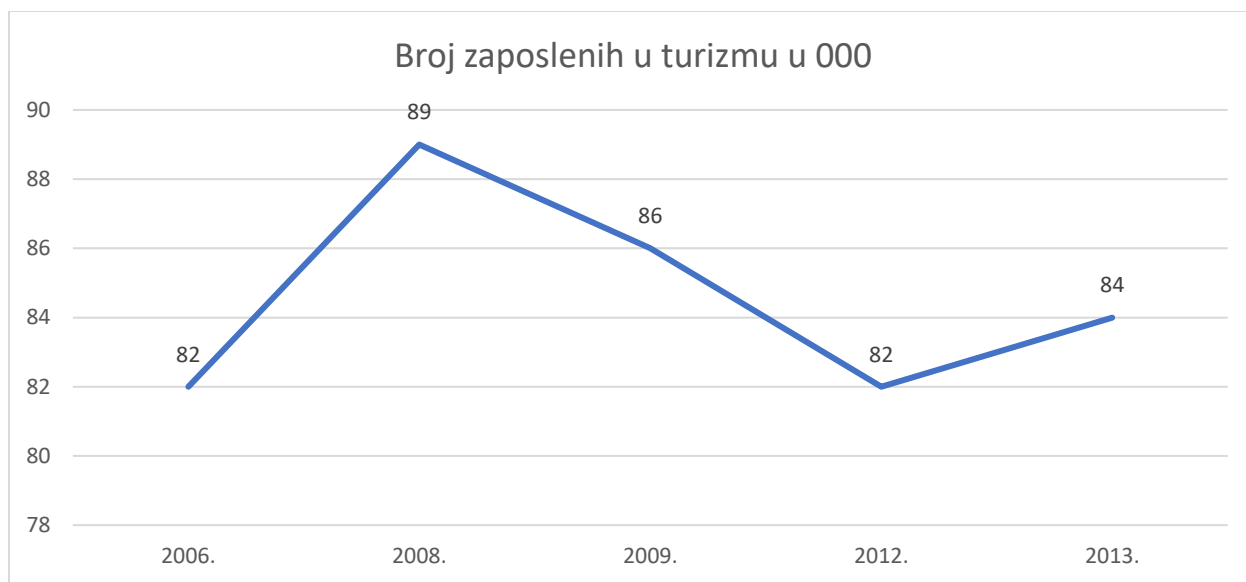

Izvor: obrada autora prema podacima DZS i Ministarstva turizma

Sljedeći analizirani pokazatelji su ukupan dolazak turista te njegova podjela na domaće i strane turiste. U 2006 godini zabilježeno je gotovo 64.000.000 dolazaka u Republiku Hrvatsku. Ako promatramo kretanja domaćih i stranih turista, dolazimo do zaključka da domaći turisti nisu previše napuštali mjesto prebivališta. Omjer domaći i stranih turista bio je 13/87 u korist stranih gostiju. 2008. godinu obilježio je pad broja turista koji su noćili u Republici Hrvatskoj. Zanimljiva je činjenica da se broj domaćih turista povećao za 7 posto. Iznenađujući podaci o broju stranih turista, kao i o ukupnom broju noćenja su za 2009. godinu. Broj stranih turista se povećao u odnosu na prethodnu godinu kao i broj noćenja. Uzimajući u obzir da se ukupan iznos udjela turizma u BDP-u smanjio za promatrano razdoblje, kao i prihodi od turizma, dolazi se do zaključka kako su poduzete sve mjere da se privuče što veći broj posjetitelja, poput smanjivanja cijena, prilagođavanja ponude željama turista, odobravajući određene popuste i slično. 2012. godine je zabilježen je rast ukupnog broja dolaska turista i njihovog noćenja. U odnosu na prethodno promatrano razdoblje, broj domaćih turista je u laganom padu, a broj dolaska stranih turista se povećava. Postavlja se pitanje je li ponuda hrvatskog turizma prilagođena domaćim turistima ili je orijentirano na strane turiste koji su bolje platežne moći. Isti trend je nastavljen i 2013. godine.

Zadnji promatrani pokazatelj je broj zaposlenih u turizmu. Kao zemlju koja je prepoznata kao svjetskom turističkom destinacijom, za očekivati je da je broj zaposlenih osoba u turizmu u stalnom porastu. 2006. godine u turizmu je zaposleno 82.000 radnika. Ovaj broj je rastao sve do 2009. godine kada je iznosio 86.000 zaposlenih radnika. Poslije 2009. godine zabilježen je lagani pad zapošljavanja u turizmu. Ovaj trend je prekinut 2012. godine kada je sve više pojedinaca počelo raditi u turizmu.

Grafikon 2. Broj zaposlenih u turizmu u 000

Izvor: obrada autora prema podacima DZS i Ministarstva turizma

4. ZAKLJUČAK

Turizam u Republici Hrvatskoj predstavlja jedan od najvažnijih djelatnosti hrvatskog gospodarstva. Neposredno djeluje u područjima ugostiteljstva, prometa, putničkih agencija i trgovine. Razvoj turizma započeo je još u 19. stoljeću, a rapidan rast obilježilo je razdoblje poslije II. Svjetskog rata.

U turizmu, kao i u svakoj drugoj djelatnosti vlada odnos ponude i potražnje. Osim želja i preferencija turista, na potražnju utječu i globalni trendovi. Spoznaja da su potrošači spremniji nego prije na različite rizike, željni putovanja na kojima će se zabaviti, ali i ponešto naučiti, uvelike doprinosi formiranju ponude, a samim time i razvoju turizma

Financijska kriza je iznenadan snažni udar koji neizbježno dovodi do problema u poslovanju. Ono što gospodarsku financijsku krizu iz 2008. godine čini specifičnom je činjenica da je relativno brzo poprimila svjetske razmjere te da su podjednako pogođene i razvijene zemlje, ali i zemlje u razvoju.

Kao i cijeli svijet, gospodarska financijska kriza iz 2008. godine zahvatila je i Republiku Hrvatsku te se odrazila na pozitivna kretanja u turizmu.

Okretanje turističke potražnje domaćoj ponudi i bližim destinacijama, karakteristično je za gospodarsku financijsku krizu. Polazeći od pretpostavke da u svakoj turističkoj destinaciji opseg turističke ponude bi trebao biti toliki da zadovolji turističku potražnju, zanimljivo je analizirati u kojoj mjeri gospodarska financijska kriza pogoršava situaciju. Svakom turistu bi trebalo osigurati usluge i proizvode kako bi se zadovoljile njegove turističke želje, s naglaskom na prilagođavanje njegovoj platežnoj moći.

Utjecaj ekonomske krize već se izravno osjetio u turizmu u Hrvatskoj u 2009. godini kada je zbog globalne krize i recesije došlo do pada turističkog prometa i prihoda od međunarodnog turizma. Ukupan iznos udjela turizma u BDP-u se smanjio 2008. godine. Negativan trend je zabilježen i sljedeće 2009. godine. Oporavkom gospodarstva, stanovništvo se počelo okretati putovanjima i istraživanjima novih destinacija. Od 2012. godine iznos udjela turizma u BDP-u je u kontinuiranom rastu. Ukupan broj dolazaka i noćenja turista imao je negativan pad samo 2008. godine. Analizirajući podatke, te uspoređujući ukupan broj dolazaka i noćenja te ukupan prihod

od turizma, dolazi se do zaključka da su u vrijeme gospodarske krize poduzete sve mjere kako bi se privukao što veći broj posjetitelja, poput smanjivanja cijena, prilagođavanja ponude željama turista, odobravajući određene popuste i slično.

Republika Hrvatska je zemlja koja je prepoznata kao svjetskom turističkom destinacijom. Analizirajući podatke, došlo je do očekivanog rezultata, broj zaposlenih osoba u turizmu u stalnom porastu. Ovaj broj je rastao sve do 2009. godine kada je iznosio 86.000 zaposlenih radnika. Poslije 2009. godine zabilježen je lagani pad zapošljavanja u turizmu. Ovaj trend je prekinut 2012. godine kada je sve više pojedinaca počelo raditi u turizmu.

POPIS LITERATURE:

1. BBC: Credit crunch to downturn, dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm>
2. Čavlek N. at al., (2010.), Prilog novim odrednicama turističke politike u Hrvatskoj, Vol.22 No.2.
3. Dobrota, A. (2019.): Kratka povijest turizma u Hrvatskoj, <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>
4. Dulčić,A., Petrić,L. (2001): Upravljanje razvojem turizma, Zagreb: Biblioteka Gospodarska misao
5. DZS, grafikon godišnjih i prosječnih godišnjih stopa inflacije od 2006. do 2019., dostupno na: <https://www.dzs.hr/app/rss/stopa-inflacije.html>
6. DZS, Turizam – kumulativni podaci za 2006. godinu, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2006/4-4-2_11h2006.htm
7. DZS, Turizam – kumulativni podaci za 2008. godinu, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/publication/2008/4-4-2_11h2008.htm
8. DZS, Turizam – kumulativni podaci za 2009. godinu, dostupno na: https://www.dzs.hr/hrv/publication/2009/4-4-2_11h2009.htm
9. DZS, Turizam – kumulativni podaci za 2012. godinu, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/04-03-02_11_2012.htm
10. DZS, Turizam – kumulativni podaci za 2013. godinu, dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/DZS_kum-2013.pdf
11. Europsko gospodarstvo od početka tisutljeća, dostupno na: https://www.dzs.hr/european_economy/images/pdf/European-Economy-DigitalPublication-2018_hr.pdf?lang=hr
12. Eurostat, HICP - inflation rate dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00118/default/line?lang=en>
13. Eurostat, Unemployment statistics, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
14. Felton A., Reinhart C. (2008.): Prva globalna financijska kriza 21. stoljeća, Zagreb, Novum

15. Federal housing finance agency, About Fannie Mae & Freddie Mac, dostupno na: <https://www.fhfa.gov/SupervisionRegulation/FannieMaeandFreddieMac/Pages/About-Fannie-Mae---Freddie-Mac.aspx>
16. Foreign Affairs: The Great Crash – Roger C. Altman. dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2009-01-01/great-crash-2008>
17. Frederic M.: Kronologija svjetske financijske krize, od loših hipotekarnih kredita do gašenja svjetskih bankarskih divova, dostupno na: <https://www.poslovni.hr/trzista/kronologija-svjetske-financijske-krize-od-losih-hipotekarnih-kredita-do-gasjenja-svjetskih-bankarskih-divova-168695>
18. FRED, economic data, Delinquency Rate on Commercial Real Estate Loans (Excluding Farmland), Booked in Domestic Offices, All Commercial Banks, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/series/DRCRELEXFACBS>
19. FRED: Gross Domestic Product, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/series/GDP>,
20. FRED, Louis Fed, S&P 500, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/graph/?id=SP500>
21. Federal Reserve Economic Data St. Louis Fed, Total Public Debt as Percent of Gross Domestic Product (<https://fred.stlouisfed.org/series/GFDEGDQ188S>)
22. Federal Reserve Economic Data St. Louis Fed, Unemployment Rate, dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org/graph/?id=UNRATE>
23. Kešetović Ž., Toth I. (2012.), Problemi kriznog menadžmenta, Veučilište Velika Gorica, Velika Gorica
24. Kružić, D. (2019.): Nastavni materijali za predmet Krizni management, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split
25. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2019.): Turizam
26. Minsky P.H. (2008.): Stabilizing an unstable Economy, McGraw Hill, New York
27. Hemmelgarn T, Nicodeme G, (2010), Taxation Papers The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy, European Commission, Université Libre de Bruxelles, CEPR and CESifo,
28. Home ownership, Mortgage, What is a subprime mortgage?, dostupno na: https://www.investopedia.com/terms/s/subprime_mortgage.asp
29. IMF: World Economic Outlook 2011, Washington D.C., 2011., str. 20.
30. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2019.): Turizam u brojkama 2018., Zagreb, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske

31. Ministarstvo turizma Republike, arhiva, dostupno na: <https://mint.gov.hr/pristup-informacijama/dokumenti-80/statistike/arhiva-12059/12059>
32. Mlikotić, S. (2010.), Globalna financijska kriza-uzroci, tijek i posljedice. Pravnik : Časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 44, no. 89.
33. Najpogubnija posljedica Velike recesije: ljudi se boje imati djecu, dostupno na: <https://www.vecernji.hr/premium/banke-recesija-kriza-1187531>
34. N. Koncul (2009.), Ekonomika i turizam, Mikrorad d.o.o., Zagreb
35. Saez E. (2008.): Striking it richer: The Evolution of Top Incomes in the United States, Berkeley
36. Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (2020.): WTTC Data Gateway, dostupno na: <https://tool.wttc.org/>
37. The economist: Regaining their balance; dostupno na: http://www.economist.com/node/14530394?story_id=14530394
38. The Wall Street Journal: J.P. Morgan Quintuples Bid to Seal Bear Deal, dostupno na: <http://www.wsj.com/articles/SB120635948382859081>
39. The New York Times: Statement From G20 Summit, dostupno na: http://www.nytimes.com/2008/11/16/washington/summit-text.html?_r=1&pagewanted=all
40. Trading economics, Euro Area Interest Rate, dostupno na: <https://tradingeconomics.com/euro-area/interest-rate>
41. UN: World Economic Situation and Prospects 2009.; Washington D.C.
42. Unković S., Zečević B. (2006): Ekonomika turizma, Ekonomski fakultet, Beograd
43. US Economy and News, fiscal policy, Glass Steagall's law of 1933, its purpose and repeal, dostupno na: <https://www.thebalance.com/glass-steagall-act-definition-purpose-and-repeal-3305850>
44. US Census Bureau, (2011.) Statistical Abstract of the United States 2012., Washington D.C.

POPIS SLIKA:

Slika 1: Prosječna cijena kuće i prodaja od 1995. godine do 2008. godine.....	8
Slika 2: Kretanje broja kredita koji nisu uredno otplaćivani.....	9
Slika 3: Kretanje bruto domaćeg proizvoda	12
Slika 4: Kretanje broja nezaposlenosti	13
Slika 5: Kretanje indeksa S&P 500	14
Slika 6: Kretanje javnog duga	15
Slika 7: Kretanje BDP-a u EU	17
Slika 8: Godišnja i prosječna stopa inflacije od 2008. do 2019.....	18
Slika 9: Stopa nezaposlenosti za područje EU u razdoblju od 2005. – 2020.	19
Slika 10: Kamatna stopa na području EU za razdoblje od 2000. do 2020. godine.....	20
Slika 11: Osnovni pokazatelji razvoja turizma	23
Slika 12: Dolasci turista od 1980.-2015. (u 000)	24
Slika 13: Prihod od turizma	25
Slika 14: Zaposleni u djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hranom.....	26
Slika 15: Izravan doprinos turizma BDP-u RH.....	31

POPIS TABLICA:

Tablica 1: Analiza turističkih kretanja u odabranom vremenskom periodu	30
---	-----------

POPIS GRAFIKONA:

Grafikon 1: Prihod od turizma izražen u milijunima eura.....	32
Grafikon 2. Broj zaposlenih u turizmu u 000.....	33

SAŽETAK:

Turizam je kroz proteklih sedamdesetak godina postao jedan od najvažnijih djelatnosti hrvatskog gospodarstva. Velika financijska kriza, koja je započela 2007. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, te se relativno brzo proširila na cijeli svijet, imala je negativan utjecaj i na turizam. Osim smanjenog broja turističkih dolazaka, djelovanje krize se osjetilo i na smanjenju prihoda od turizma, ukupnom iznosu udjela turizma na BDP te na broju zaposlenih radnika u turizmu.

U teoretskim dijelom rada obuhvaćeno je pojmovno određivanje krize, razvoj gospodarske krize iz 2008. godine, učinak krize na globalnoj razini te učinak krize na europsko tržište. Nakon toga slijedi istraživački dio rada. Istražen je razvoj turizma u Republici Hrvatskoj, prikazan je njegov značaj za ukupno gospodarstvo. Prikazan je utjecaj krize na turizam te su analizirana turistička kretanja u razdoblju prije gospodarske krize, za vrijeme te nakon krize. Cilj istraživanja završnog rada bio je donijeti zaključak o pozitivnim ili negativnim utjecajima krize na turizam.

Ključne riječi: gospodarska kriza, Republika Hrvatska, turizam

SUMMARY:

Over the past seventy years, tourism has become one of the most important activities of the Croatian economy. The great financial crisis, which began in 2007 in the US state, quickly spread to the whole world, had a negative impact and tourism. In addition to the reduced number of tourist arrivals, the effects of the crisis also affected the decrease in tourism revenues, the total number of tourism shares in GDP per number of employees employed in tourism.

The theoretical parts of the paper include the conceptual definition of the crisis, the development of economic crises since 2008, the impact of the crisis at the global level and the impact of the crisis on the European market. This is followed by the research part of the paper. The development of tourism in the Republic of Croatia has been researched, and its significance for the overall economy. The effects of the crisis on tourism are presented and tourism trends in the period before, during and after the crisis are analyzed. The aim of the research of biological work is to draw a conclusion about the positive or negative effects of the crisis on tourism.

Key words: economic crisis, Republic of Croatia, tourism